

II. 1. Így érkezett Románia Kolozsvárra

Aztán rá egy évre „kitört a forradalom”, mondták, s akik kommunistáknak nevezték magukat, azok voltak felelősek ezért. A mi falunkban nem történt semmi különös. Néhány részeg ember kiabált és káromkodott, de Sanyi szerint az „udvaristák” őrizték a rendet. Apám a harctéren volt valahol, s Bőjthe úr, az intéző, puskákat osztott szét a cselédség között. Mi pedig, Mostohaanyám vezetése alatt, menekültünk. Nagypám már Záhon volt akkor, de Nagyanyám velünk volt még. A „menekülés”, ahogy nevezték, három kétlovas kocsin történt. Késő őszt volt már akkor, de az idő tartotta magát. Kora reggel indultunk útnak, Kolozsvárra. Az első kocsit Antal hajtotta, Sanyi apja. Csúnya nagy fekete pisztoly csüngött az oldalán. Mellette a bakon János ült feszesen, az inas, kétcsövű vadászpuskával a térdje között. A kocsiban Nagymama és a Mostohaanyám. Emlékszem tisztán: Nagymama prêmes fekete muffban tartotta a kezeit. Én kettejükkel szemben ültem, a kisülésen.

A mögöttünk lévő kocsi bakján Jóska ült, a második kocsis, mellette puskával Dani, a vincellér. Hátul az új „nevelő úr”, Soós Béla, s mellette „Néni”, a gazdasszony-szakácsné. Hogy kik voltak a harmadik kocsiban, arra már nem emlékszem. Két igásszekér is jött még hátul, mindenféle holmival megrakva, de azok hamarosan lemaradtak mögöttünk, mert terhet cipeltek.

Erről az útról csak egyetlen emlékem maradt. Egy szekérsor jött velünk szemben az országúton, alighogy Mócsot elhagytuk, tele leszerelt katonákkal, akik énekeltek, kiabáltak. „Éljen a szabadság! Vége a háborúnak!” S lödöztek a levegőbe, mint a bolondok.

Antal fent a bakon ostort adott a lovaknak s a szürkék belefeküdtek a hámba. Percek alatt elhúztunk a kiabáló szekeresek mellett. Nagyanyám pedig kinyúlt felém fekete muttos kezével, mintha védeni akart volna a golyóktól, betakarta a fejemet és másik kezével fehér zsebkendőt lengetve a katonák felé, rekedt hangon rikoltzott feléjük: „Éljen! Éljen! Éljen!”

Ez az egyetlen emlék, ami megmaradt bennem erről az útról. Semmi több.

Kolozsvárt a Deák Ferenc utca 5. volt a mi házunk. Rákhel néni már ott volt, Margittal és Istvánnal. Ekkor láttam újra Margitot. Megnőtt, nyurgább lett, de a régi Margit volt mégis.

Az első hetekről csak zavaros emlékeim vannak. A négy emeleti szobában laktunk, összezúfolva, de ez a zsúfoltság csak érdekesebbé tette az együttlétet. A hosszú nappali szoba utcára néző ablakából néztük mindazt, amit odalent történt. A főtéren néző sarkon ott láttuk a Kárpátok őrének pompás szobrát s a főtéren mindég történt valami: felvonulások nemzeti színű zászlók alatt, hangos beszédek a városháza erkélyéről, néha verekedés is: nem nagyon értettük, hogy mi miért történik, de az izgalom megragadott, bármi is történt. Aztán néhány nappal érkezésünk után Apám is megérkezett, de egyenesen a kórházba vitték. Megsebesült újra. Meglátogattuk. A kórház ijesztő hatással volt reám, erre emlékszem. Szerencsére pár nap múlva Apámat hazaengedték onnan. S néhány napra rá bevonultak a „románok”. Az ablakból figyeltük őket.

Menetelő katonákat láttam már azelőtt is, sokat. Trombitaszó mellett, dobpergéssel, négyes sorokban. Magyar honvédeket, németeket is. De ez más volt. Ezek csak „jöttek”, fölfele a Deák Ferenc utcán. Rendezetlenül, össze-vissza lépve, jöttek végeláthatatlan nagy, lompos seregben. Soknak volt fegyver a vállán, soknak nem volt. Legtöbb valami idegen színű lompos egyenruhát viselt, de volt olyan is, akin nem volt egyenruha. Nehánynak bakancsa se volt, mezitláb baktatott a többi között. Csak jöttek, jöttek, csoszogva, rendezetlenül, valami visító hangú trombitaszó mellett. Apám ott állt mellettem az ablakban, s könnyes szemmel nézte őket. „Ez a csorda, motyogta ezek nyerték volna meg a háborút”?

Mikor a menet éle elérte a főteret, rekedt hang rikácsolt valami, és a rendezetlen sorok megálltak. Valahonnan hátulról egy egyenruhás tiszt trappolt előre lóháton, és tartott valamiféle lelkesítő beszédet, majd odalovagolt a Kárpátok őréhez és leköpte a magyar katona szobrát. Katonái lelkesen ordibáltak és néhány bocskoros, fél-civil, fél-katona rárohant a szoborra, rugdosták, leköpték és olyan is volt, aki reávizelt. Aztán parancsszó hangzott valahonnan hátulról, és a menet kotródott tovább, keresztül a főtéren, a Monostori út felé. Talán egy óra se telt bele s néhány egyenruhás ember megjelent a szobornál, matattak rajta valamit, aztán félrehúzódtak. Valami nagyot dördült a szobornál, a falak is megremegtek, pár ablak nagy zajjal betört s mire a füst szétoszlott, a szobor darabokra törve hevert szerte az utcán s a díszesen faragott építmény romokban heverve füstölgött. Apám fogai megcsikordultak, hátat fordított az ablaknak és elment onnan. Még hallottam, ahogy mondta a fogai között: „átkozott bocskorosok . . .”

Így érkezett Románia Kolozsvárra.

Másnap egyenruhás emberek jöttek a házba, végignézték minden szobát, megszámlálták az ott lévőket, és a nagy nappali szobát, meg a velejáró tágas előszobát a fölvezető kőlépcsőkkel lefoglalták egy román tiszt számára, és zöld színű pecsétetes papirost ragasztottat az ajtóra. Rákhel néni és a földszinten

lakó szakácsné meg a két szobalány nyomban hozzáfogtak a nagy szoba kiürítésének és a bútorok kicserélésének.

Két napra rá aztán megérkezett egy fényes fekete csizmás román tiszt, akiről azt mondták, hogy őrnagy. Ez azonnal átjött hozzánk, összecsapta a bokáit, hogy a sarkantyúi csak úgy csilingeltek, franciául beszélt Rákhel néivel, Apámmal, mostoha anyámmal és a francia kisasszonnyal, aki Margitra ügyelt, aztán visszament a lefoglalt lakásba. Apám még utána szólott magyarul s olyasmit is mondott, amit nekünk, gyerekeknek nem volt szabad mondanunk.

Mi pedig összezsúfolódtunk, ahogy lehetett. Rákhel néni, István és Margit a „hosszú szobában” aludtak, melynek egyetlen ablakából az utcára lehetett lenézni. Nekem is ott vetettek ideiglenes ágyat a heverőn. A nagy „nappali szoba” ajtaját lezárták és eltorlaszolták egy öreg matracal. Ott volt a román őrnagy által elfoglalt lakás, amihez hozzáadták még a nagy előszobát (amit Rákhel néni makacsul „fogadószobának” nevezett), valamint a lépcsőházat is, ami valójában a ház bejárata volt. Számunkra a hátsó bejárat maradt, ami a hátsó kis udvarban levő „cselédlépcső”-ként kanyargott felfele a folyosóra s onnan az ebédlőbe. Drili, a francia kisasszony a középső kis szobában kapott egy ágyat, Apám és Ila mama, ahogy a Mostohaanyámat neveztek, Nagyapám szobájában leltek szállást, ahol vastag volt a szivarfüst szaga, míg Soós Béla, az én „nevelőm” aki teológus volt, a francia kisasszony szobájának egy elkülönített részét kapta.

Azokban a napokban sok zűrzavar volt mindenütt. Emberek jöttek és mentek, suttoztak, vitatkoztak, forradalomról beszéltek s megszálló román katonákról, akiket oláhoknak neveztek, különböző jelzőkkel ékesítve.

Egy számomra nagyon is emlékezetes napon tömeg gyűlt össze szemközt a mi utcánkkal, a főtér másik sarkán lévő New York szálloda előtt. Valami francia tábornok volt megszállva az első emeleten, aki, a szóbeszéd szerint az új országhatár dolgát rendezte. Nagy tömeg gyűlt össze a New York előtt. Magyar zászlóval vonultak föl a magyarok, Apám is köztük volt, Rákhel néni is. Margitnak megtiltották, hogy kimenjen az utcára, én azonban kiosontam észrevétlenül, eljutottam a főtérig és fölmásztam a Mátyás király kőlovára, hogy onnan nézhessek el a fejek fölött a New Yorkig. Alig értem oda, kiabálás támadt a szálloda előtt, dulakodás a magyar zászló körül, aztán lövések csattantak, a tömeg meglódult és futni kezdett minden irányba. Egy ember néhány lépésre tőlem fölordított és összesett, akkor már mindenki menekült és egyre több lövés hangzott el minden irányban. Pillanat alatt lent voltam a lószoborról és futottam hazafele. A főtér szélén konflisok állottak hosszú sorban, mint mindég s egy előttem szaladó házaspár éppen beszállóban volt az egyikbe, amikor én, akár egy megriasztott szöcske, átugrottam a kocsin. A kocsi már indította is a lovát nagy rikoltozva, mikor én földet értem a túlsó oldalon, és futottam a Deák Ferenc utca felé, mint a megriadt nyúl. Lövések csattantak mindenfele. Az egyik ház nyitott ablakában egy román tiszt állt pisztollyal a kezében és lőtt a rohanó tömegbe, mint aki vadászatot van. Pillanatok alatt elértem a házunkat. A nyitott kapuban vért láttam. A vérnyom bevezetett a kapun. Megriadtam tőle. Tudtam, hogy valakit közülünk meglőttek. Ez a valaki Soós Béla volt, teológus nevelőm. Térdét érte a lövés, egész életén keresztül nyomorék lett tőle. Orvos nem volt a közelben. Az utcára kimenni tilos volt. Fegyveres őrzőket mindenfele. Sem Apám, sem Rákhel néni nem jöttek haza. Mostohaanyám zokogott egész nap. Margit is sírt. Sírtam én is. Estefele bekopogott a lefoglalt szobából a román őrnagy. Megtudtuk tőle, hogy úgy Apám, mint Rákhel néni börtönben voltak.

- Részt vettek a tüntetésben – magyarázta az őrnagy franciául, bocsánatkérőleg –, nem sok értelme volt – tette hozzá –, van egy közmondásunk: aki korpa közé keveredik, azt felfalják a disznók . . .

- Azok is vagytok – jegyeztem meg Mostohaanyám magyarul, amit a mosolygó román őrnagy persze nem értett meg.

Másnap délután aztán Apám is, Rákhel néni is hazakerültek. A fellegvárba zárták be őket, a többi magyarral együtt, akik a magyar zászlót vitték és védték a román katonák ellen. Rákhel néni megkarmolta az egyik katona arcát, mire az a kezire ütött, s erre apám pofon ütötte a katonát. Ezért vitték be őket.

Attól kezdve nem volt szabad kimennünk az utcára, még nappal sem. Ez azonban nem tartotta vissza Margitot attól, hogy ki ne eszeljen valami tréfát, tiszta unalomból. A szakácsné hozott haza a piacról egy közepén átlukasztott román piculát, vagy krajcárt, vagy mi az ördög volt, vagyis egy kerek pénzdarabot lyukkal a közepén, ami arra szolgált, amint megtudtuk, hogy román asszonyok, a piacra menve, egy zsinórra fűzve a nyakukba akasszák, mint mások az ékszert. Margit nyomban elkérte tőle, Rákhel néni varrókosarából kilopott egy fekete cérnakarikát, annak a végire rákötözte a román pénzt, aztán megvárta, míg beesteledett, s kinyitva az utcára néző ablakot, megvárta, míg valaki ott haladt el az ablak alatt és kidobta a cérnára kötözött pénzdarabot. Az persze pengett, amikor a járdához ütődött, amit az utcán járó meghallott és azt hitte, hogy ő vesztett el valamit. Megállt, nézelődött, de addigra már Margit behúzta a fekete cérnát és a román pénz már fent volt újra az ablakban. Ez a mulatság annál inkább kedvére való volt, mivel a Deák Ferenc utcának az a része a főtér sarkáig még része volt annak, amit a városiak „korzónak” neveztek. Ez azt jelentette, hogy délutánonként, különösen késő-délután, ott sétált fel és alá az „úri nép”, fiatal hölgyek és urak, akiknek egyéb dolguk nem volt. Néha elég sűrű volt a

sétálók tömege, különösen szép időben, késő délután. Az egymástól jó távol álló utcalámpák gyér félhomályában a fekete cérnat persze nem lehetett látni, s így néha valóságos kis tömeg keresgélte az utcára esett láthatatlan pénzdarabot. Néhány estén át jól elszorakoztunk ezzel ott fent az ablakban, míg egyszer csak megtörtént a baleset: Margit kezéből kicsúszott valamiképpen az egész cérna-gombolyag s a tömeg közé esett. Mi ketten persze leszaladtunk az emeletről a sötétedő utcára, de mire leértünk, már valami húsz-egynéhány sétáló is belegabalyodott a láthatatlan fekete cérnába, és ott topogott a sötétedő utcán, azt sem tudva, hogy mi történt velük. Margit is nyomban befurakodott közéjük s megtalálva a járdára esett cérna-karikát, megpróbálta azt visszagombolyítani a lábukat kapkodó, csodálkozó járókelőkről. Cérnagombolyaggal a kezében bújált döbbent nők és férfiak lába körül, húségesen követve a cérna „nyomát”, míg egyszerre csak a tömeg láttára egy kíváncsi rendőr is megjelent. Vadonatúj román rendőr volt, aki nem értette a magyar beszédet, így ő is megragadta az összevissza bonyolódott cérnat és nagyot rántott rajta, amire itt-ott néhány hölgy fölsikoltott, lábaihoz kapkodott. Margit pedig megijedt, ledobta a cérnakarikát és befutva a házba, döngve becsapta maga mögött a nagy nehéz kaput. Én már akkor okosan a kapun belül voltam.

- Gyere, fussunk! – suttozta Margit s be sem fejezte a kurta mondatot, amikor a kapu megnyílt mögötte újra, s a rendőr alakja jelent meg a félhomályban. Erre aztán valóban futottunk. A kis négyszögű udvar földszintjén volt a konyha. Ahogy iszkoltunk fölfelé a lépcsőn, még hallottuk, hogy odalent a rendőr benyitott a konyhába és kérdezett valamit a maga nyelvén. De mivel Márka nem tudott románul, nem sokra ment vele, s még mielőtt elértek volna odafönt a lakás ajtaját, hallottuk, ahogy a rendőr bosszúsán morogva eltávozott.

Arról a térről csak zavaros emlékeim vannak. 1918 novemberében hagytuk el Szentgothárdot és úgy tűnik, mintha ezzel életemnek egy kedves, szép szakasza örökre véget ért volna. A rá következő kolozsvári térről csak szaggatott emlékeim vannak, s ezeknek központjában Margit áll a maga örökké eleven, örökké csintalan, mindég vidám személyiségeivel. Tox kisasszony minden délután „megsétáltatott” minket, kettőnket. A város utcáit jártuk délutánonként. Margit és én elől, Tox kisasszony és olykor egy-egy udvarlója, néhány lépésnyire mögöttünk. Ezeknél a sétáknál Margit abban lelte örömét, hogy valahányszor alkalom adódott, beletaszított valamiféle verekedésbe. Mentünk az utcán. Szembe jött két-három fiú (Margit utcakölyköknek nevezte őket) s ahogy egy vonalba kerültünk, Margit „véletlenül” meglökött úgy, hogy nekiestem valamelyik fiúnak. Ezek ilyenkor többnyire megálltak és megkérdezték: „Mi a bajod? Talán verekedni akarsz?” Ilyenkor Margit felelt helyettem: „Veled, te taknyos? Fél kézzel elbánik veled!” „Lássuk hát!” felelt a másik, és meglökött. Én visszalöktem s ezzel elkezdődött a baj. Tox kisasszony franciául sikoltozott én meg összeszedtem mindazt, amit Nagyapámtól tanultam és többnyire győztes maradtam. Ha túlerővel kerültem szembe, Margit is beleavatkozott a maga módján: karmolt, harapott és rúgott. Járókelők, hallván a francia kisasszony sikoltozásait s látván az ártatlan, kék szemű kislány küzdelmét, veszélyeztetett helyzetét, rendszerint mellettünk foglaltak állást: elkergették a „baj okozót”, akik hiába próbálták megmagyarázni, hogy valójában mi kezdtük a verekedést, nem ők. Így aztán nem csoda, hogy ellenségeket szereztünk magunknak sétálásaink közben, barátok helyett. Néhány hét után azonban Tox kisasszony megtudta, hogy a városi sétatérien megnyílt a korcsolyapálya. Ő valamikor jó korcsolyázó lehetett, Apám pénzén korcsolyát vásárolt nekünk „Suszter Emil főtéri boltjában” és attól kezdve minden délután a sétatéri tó jegére jártunk.

Én már tudtam korcsolyázni akkor, a szentgothárdi tóra jártam le minden télen. De Margitnak sok baja volt a korcsolyával. Bokái gyöngék voltak. Így aztán rendszerint én korcsolyáztam egyedül, őt pedig szánkón taszigáltam magam előtt.

Időnként meg kellett látogassuk Tóni nénit, nagyapám nővérét, aki öreg, nagy kapus, boltíves házban élt a Monostori úton, két nagy bernáthegyi kutya védelmében, akik rendszerint ott feküdtek az utcára nyíló nagy, nehéz szárnyaskapun belül és megmorogtak minden arra járó. Én már a harmadik napon, hogy megismerkedtem velök, barátságot kötöttem a két kutyával, de Margit félt tőlük. Nem kedvelte a kutyákat. Macska volt a kedvenc állata, amit csak nehezen tudtam megérteni. Az én barátaim, már évek óta, a kutyák és a lovak voltak.

De gyorsan eltelt ez a tél, alig kezdtük el, s már oda volt. Sok minden történt azon a télen, amit én még, tízéves fejjel, nehezen tudtam csak megérteni. Azt tudtam, hogy elvesztettük a háborút. Azt is tudtam, hogy románok lettek Erdély fölött az urak. De hogy mindez mit jelentett, azt mégsem fogtam föl teljesen. Ennek valószínűleg az volt az oka, hogy kora ifjúságom, Nagyapám és a szentgothárdi élet adott egy bizonyos biztonságérzetet, mintha csak sziklán álltam volna, magosan a világ fölött, sziklán, amit nem mos el az árvíz s nem dönt meg a vihar. Ha visszagondolok az életemre, úgy tűnik, mintha ez a biztonságérzet velem maradt volna mindvégig, mindenben keresztül egészen a mai napig s ha kutatni kezdem az okát: gondolatban Nagyapámhoz térek vissza. Ahhoz a kemény, sziklakőhöz hasonlatos lelki alapzathoz, mely egy megdönthetetlen istenhiten épült, és amit még egy fölfordult, darabokra szaggatott világ sem tudott kiirtani belőlem. Itt térek vissza, ennyi sok esztendő múlva is, Nagyapámhoz, aki egy olyan világnézetet teremtett bennem, amit semmi hatalom nem tud megdönteni, még ma sem.